

Ключевые слова: университет, средневековый университет, тривиум, квадриум, грамматика, риторика, диалектика, практическая философия, метафизическая философия, натуральная философия, теология.

Terentyeva N. A.

THE EUROPEAN UNIVERSITY EDUCATION' ORIGIN

The article examines the emergence of the medieval university education, the transformation of the components trivium, taking into account the specifics of the institution, its location, requests political and religious institutions.

Key words: university, the medieval university, trivium, quadrivium, grammar, rhetoric, dialectic, practical philosophy, metaphysical philosophy, natural philosophy and theology.

УДК 37.013.42 (091)

Турчанова Т.М.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПЕНІТЕНЦІАРНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття розкриває специфіку освітньо-виховного процесу в діяльності нових спеціальних виправних закладах для неповнолітніх правопорушників в Україні на початку ХХ століття.

Ключові слова: неповнолітні злочинці, пенітенціарний заклад, неповнолітні засуджені.

У сучасних умовах зростання інтересу до історичного минулого, що значною мірою обумовлено соціально-економічним і політико-правовим реформуваннями, наявними в Україні на початку третього тисячоліття, актуальним виявляється питання діяльності пенітенціарних закладів (місць позбавлення волі) для неповнолітніх, де на різних історичних етапах виникало чимало проблем, що розв'язувалися із урахуванням попередньої практики. Виправні установи для неповнолітніх засуджених мають своє неоднозначне, суперечливе минуле, що піддається критиці, яка певною мірою здатна впливати на оновлення і вдосконалення їх діяльності на сучасному етапі. У зв'язку з цим інтенсивний пошук і розробка оптимальних засобів перевиховання неповнолітніх засуджених на сьогоднішній день є завданнями першорядної державної важливості, коли особлива увага приділяється впровадженню в діяльність виправних закладів позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Дослідження, на презентацію результатів якого спрямована ця стаття, мало з мету виявити, проаналізувати і узагальнити досвід діяльності пенітенціарних закладів для неповнолітніх України на початку ХХ ст. та визначити можливості застосування основних засобів освітньо-виховного впливу на неповнолітніх правопорушників, накопичений виправними закладами за вказаний період, в практиці пенітенціарної діяльності сучасної України та в перспективі.

Об'єктом дослідження є функціонування пенітенціарних закладів для неповнолітніх в Україні, предмет – організація освітньо-виховного процесу в виховно-виправних закладах для неповнолітніх правопорушників на початку ХХ ст.

Розв'язання проблеми підліткової злочинності неможливе без всебічного вивчення історичного досвіду. Відомі спроби дослідження й висвітлення процесу виправлення неповнолітніх засуджених, що здійснювався у виправних закладах для неповнолітніх правопорушників у досліджуваній період (Л.Беляєва, М.Гернет, С.Завражина, С.Познишев, Л.Фортова, М.Фіцула). Значну кількість наукових праць із “викорінення” злочинності в

підлітковому середовищі присвячено періоду перших десятиліть діяльності виправних установ Радянської держави (З.Астеміров, М.Детков, О.Кузьміна, М.Стурова, Н.Тюгаєва).

На початку ХХ ст. розроблялися проблеми організації перевиховання неповнолітніх правопорушників. Єдність думок дослідників спостерігалася у визнанні неприпустимим ув'язнення неповнолітніх, необхідності заміни каральних установ виховно-виправними. Пропонувалося створити кілька типів закладів з різними режимами, суворою дисципліною, відповідними побутовими умовами, самоуправлінням, наданням повної загальної освіти та виробничим навчанням.

Нормативно-правові основи виховно-виправних закладів для неповнолітніх правопорушників на початку ХХ століття в якості основної мети цих установ затвердили моральне виправлення осіб, які утримуються в цих закладах, підготовку їх до чесного трудового життя. Ця мета досягається організацією їх релігійно-морального, розумового та фізичного розвитку на основі початкової загальної освіти, а також навчання практичним професіям, що дає їм можливість здобувати кошти для існування власною працею. Вік неповнолітніх, які могли бути направлені до виховно-виправних установ, було встановлено в межах від 10 до 17 років.

Поступово створювалася правова основа діяльності виправних закладів для неповнолітніх та відповідно до неї формувалася і розширювалася їх мережа. На початок 1917 року в системі Головного тюремного управління функціонували 57 колоній і притулків, в яких містилися 2570 вихованців [1].

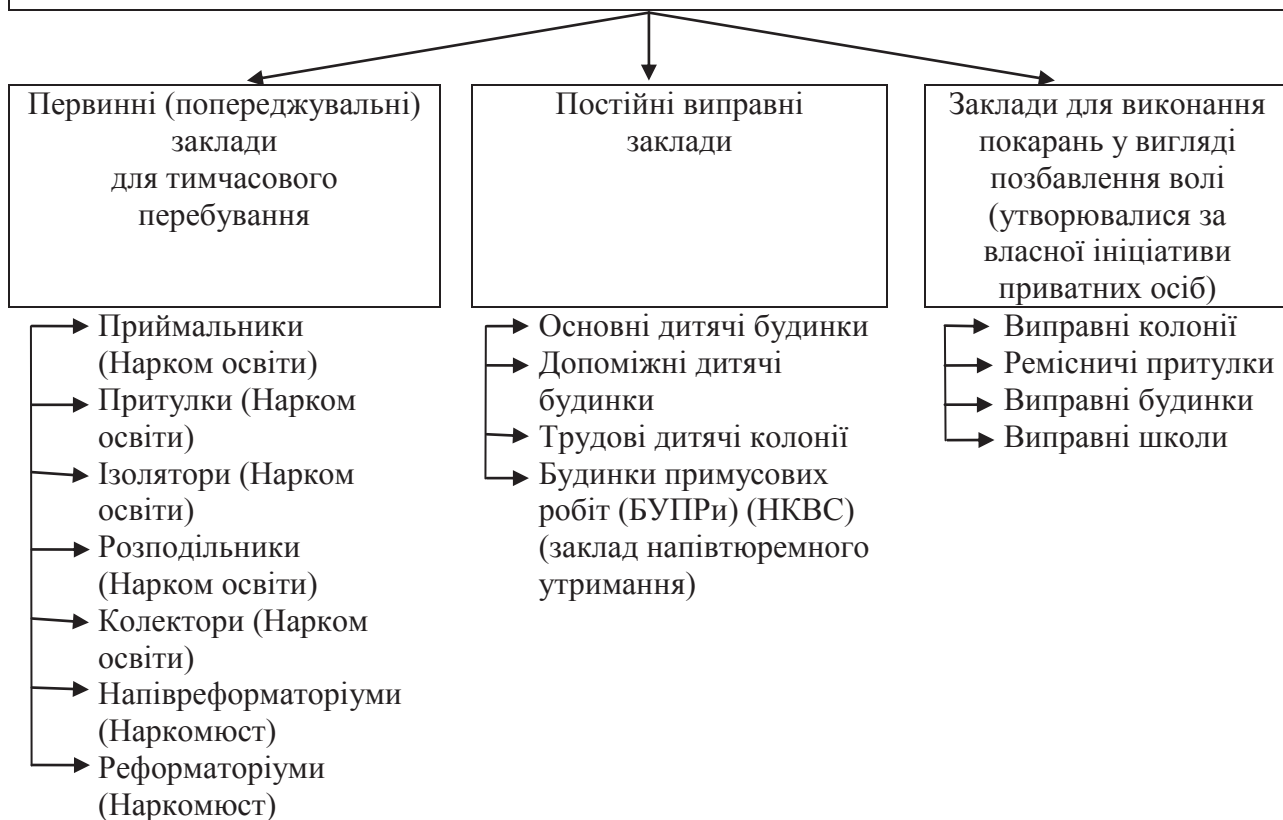
У результаті вивчення нормативно-правової бази створення та функціонування пенітенціарних закладів для неповнолітніх правопорушників початку ХХ ст. (зокрема, згідно Виправно-трудового кодексу, затвердженого 1925 р.) нами виокремлено мережу пенітенціарних (виховно-виправних) закладів для неповнолітніх правопорушників в Україні на початку ХХ ст.

Як видно з рис. 1, Виправно-трудоим кодексом (1925 р.) регламентувався порядок роботи із затриманими неповнолітніми, які за рішенням комісій направлялися до *первинних* (попереджувальних, досудових) закладів тимчасового перебування (приймальники, притулки, ізолятори, розподільники, колектори, напівреформаторії та реформаторії), *постійних виправних закладів* (основні та допоміжні дитячі будинки, трудові дитячі колонії, будинки примусових робіт (БУПРи)) та *заклади для виконання покарань у вигляді позбавлення волі, що мали виправно-виховний характер діяльності* (утворювалися як на державному рівні, так і за власної ініціативи приватних осіб) (землеробні колонії, ремісничі притулки, виправні будинки та виправні школи). Маємо змогу простежити, що різні виправні заклади мали різний рівень підпорядкування – Народному комісаріатові освіти (Нарккому освіти), Нарккому юстиції, Народному комісаріатові внутрішніх справ (НКВС).

Як слушно зауважують дослідники, у нормативних документах чітко простежуються вказівки про необхідність найширшого застосування до правопорушників освітньо-виховного впливу.

Якими цілями і завданнями керувалися працівники виховно-виправних закладів у процесі виправлення дітей “зіпсованої моральності”? У досліджуваний період часу педагоги добре розуміли, що тільки визначивши мету виховання, можна застосовувати будь-які засоби, від яких залежать результати виховання [2]. Перед виправними закладами стояла подвійна задача – виконувати завдання виховання і служити цілям правосуддя. Виходячи з цього, необхідно було чітко виявити головні цілі утримання дітей і підлітків у притулках та колоніях. Основна мета виправного виховання сумнівів не викликала: перед закладами стояло завдання так виховати неповнолітніх правопорушників та інших “порочних” дітей, щоб вони ні за яких умов не скоювали злочинів. Ця загальна мета виправного впливу в тому чи іншому вигляді закріплювалася в Статутах усіх виховно-виправних закладів.

**Пенітенціарні (виховно-виправні) заклади для неповнолітніх правопорушників
(20-ті – 30-ті роки ХХ ст.)**

Рис. 1. Мережа пенітенціарних (виховно-виправних) закладів для неповнолітніх правопорушників (20-ті – 30-ті роки ХХ ст.)
(згідно Виправно-трудового кодексу, затвердженого 1925р.)

Але яким чином можна було домогтися цієї мети, маючи справу в більшості випадків з неповнолітніми правопорушниками за різних обставин? З цього питання були різні точки зору. У Київській колонії надавалася перевага формуванню професійних трудових навичок. За статутом мета Київської колонії – “... з неповнолітніх злочинців і дітей, яким загрожує небезпека впасти в злочин і ваду, утворити чесних, знаючих, працюючих і досвідчених ремісників”, “...утворити обізнаних працюючих хліборобів” [3]. У статутах інших виправних установ початку ХХ ст. перевага надавалася моральному вихованню, підкреслювалася значимість як релігійно-морального виховання, так і освоєння ремісничих навичок [4].

Одна загальна думка поділялася усіма працівниками системи виправлення початку минулого століття – притулки і колонії не повинні бути схожі на пересильні етапи, вони, перш за все, покликані забезпечити подальшу долю дитини. Більшість авторів, які писали про виправлення зіпсованих дітей, погоджувалися з тим, що необхідно дати вихованцям моральне і релігійне виховання, а також навчити їх якомусь певному заняттю, вважали, що освіта віддаляє від злочину [5]. Таким чином, “... виховання характеру, освіта розуму, навчання праці, поліпшення засобів життя...” [6] вважалися єдиною вірними способами, здатними виправити порочних дітей.

Але не всі теоретики і практики справи виправлення розуміли й усвідомлювали, що засоби виправлення повинні виступати в єдності, як цілісна система педагогічних впливів. Перед вихователями стояло нелегке завдання змінити весь моральний уклад неповнолітнього, змусити його давати правильну оцінку власним вчинкам, паралізувати

негативні соціальні впливи. Так як більшість вихованців було засуджено за крадіжку, то необхідно було, на думку А.Міклашевського, виховати в них чесність, повагу до власності [7]. Шляхом виховання та освіти прагнули пристосувати вихованців виправних закладів до існуючої суспільно-політичної організації.

Для здійснення цього завдання виправні заклади (*функції виправних закладів початку ХХ ст.*) повинні були піклуватися про те, щоб вихованець:

- 1) зберіг і поправив своє здоров'я;
- 2) привчався до правильного способу життя;
- 3) не мав можливості проявляти свої погані нахили і звички;
- 4) поступово відвикав від негативних звичок, здобуваючи ряд позитивних навичок;
- 5) отримав потрібні для подальшого життя загальноосвітні та професійні знання;
- 6) поступово, шляхом застосування відомих педагогічних прийомів, привчався до свободи і самостійності, до реалій життя.

З плином часу, накопиченням досвіду роботи з неповнолітніми правопорушниками були виділені *головні характерні риси виховно-виправних закладів, необхідні для їх успішної діяльності:*

- 1) заклад має замінити неповнолітнім сім'ю;
- 2) необхідними є заняття фізичною працею, придатні для потреб життя;
- 3) поряд з фізичною працею повинні проводитися заняття для розвитку розуму;
- 4) заклад не може бути подібним до в'язниці (тобто обмежений колючим дротом), вихованцеві необхідно мати відносини з оточуючим зовнішнім світом;
- 5) безпосередньо звільнення від покарання носить поступовий характер;
- 6) використання в якості вищої нагороди дострокового звільнення для тих, хто виправився.

Як бачимо, виховно-виправні притулки і колонії для неповнолітніх правопорушників на початку ХХ століття були покликані повертати суспільству втрачених, не потрібних для нього дітей у вигляді людей, корисних собі та іншим.

У арсеналі засобів виховно-виправного впливу пенітенціарних закладів для неповнолітніх правопорушників початку ХХ ст. домінуюче місце займало морально-релігійне виховання, метою якого було формування законослухняної особистості. Неповнолітні, які відбували покарання у вигляді позбавлення волі, зобов'язані були відвідувати заняття в школі, що розташовувалася на території виховно-виправного закладу. Курс навчання неповнолітніх ув'язнених організовувався згідно вимог до церковно-парафіяльних шкіл.

Програма навчання неповнолітніх у виховно-виправних закладах початку минулого століття включала: Закон Божий за правилами того віросповідання, до якого кожен з тих, яких навчають, належав; читання, письмо і арифметику в межах програми однокласного початкового училища Міністерства народної освіти. За наявності умов і можливостей учні могли отримати елементарні знання і з інших навчальних предметів [8].

Крім загальноосвітніх дисциплін особливе місце у пенітенціарних закладах для неповнолітніх початку ХХ ст. відводилося професійному навчанню, у зв'язку з чим в кожному притулку і колонії утворювалися майстерні (столярні, слюсарні, ковальські), де під керівництвом досвідчених наставників неповнолітні засуджені здобували професійні навички, необхідні в умовах життя на волі.

Таким чином, з урахуванням викладеного можна сформулювати висновки, які, на нашу думку, мають наукове й практичне значення. Насамперед варто визнати, що практикою каральних заходів – покаранням, відплатою, помстою – довгі роки обмежувалася реакція суспільства на злочин. Загальновідомо, що застосування сили відносно людини породжує в ній ненависть, озлобленість і агресію; каральні міри, руйнуючи її як особистість, перешкоджають успішній ресоціалізації злочинця. Тому альтернативою застосуванню сили, враховуючи досвід діяльності пенітенціарних установ для неповнолітніх в Україні на початку ХХ ст., є ідея освітньо-виховного процесу діяльності пенітенціарних закладів для

неповнолітніх правопорушників, що має стати основоположною у вирішенні проблем ресоціалізації неповнолітніх засуджених на сучасному етапі розвитку та реформування пенітенціарної системи в нашій державі. З урахуванням цього перспективні напрями подальшої роботи вбачаються в пошуку, розробці та впровадженні в Україні щодо неповнолітніх правопорушників альтернатив тюремному покаранню.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рубинштейн В.И. Понятие и виды детской беспризорности (продолжение) // Право и жизнь. – 1925. – № 6. – С. 71-80.
2. Стручков Н.А. и др. Обсуждение пенитенциарных проблем на международном уровне: Учебн. пособие. – Рязань, 1977. – 64 с.
3. Беляева Л.И. Становление, и развитие исправительных заведений для несовершеннолетних правонарушителей в России (сер. XIX. в. – нач. XX в.). – М., 1995. – 100с.
4. Тальберг Д.Г. Исправительные приюты и колонии в России. – СПб, 1882. – 63с.
5. Устав Киевского Общества земледельческих колоний и ремесленных приютов. – К., 1874. – 25 с.
6. Сабинин Л.Х. Преступные дети и исправительные заведения. – Ровно, 1898. – 43 с.
7. Миклашевский А.Н. Об исправительных приютах для малолетних преступников. – Чернигов, 1889. – 25 с.
8. Ряппо Я.П. Народна освіта на Україні за десять років революції. – Харків: Державне вид-во України, 1927. – 70 с.

Турчанова Т.М.

ОРГАНИЗАЦИЯ УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ПЕНИТЕНЦИАРНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ДЛЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В УКРАИНЕ В НАЧАЛЕ XX СТОЛЕТИЯ

Статья раскрывает специфику учебно-воспитательного процесса в деятельности новых специальных исправительных учреждений для несовершеннолетних правонарушителей в Украине в начале XX столетия.

Ключевые слова: несовершеннолетние преступники, пенитенциарное учреждение, несовершеннолетние осужденные.

Turchanova T.M.

ORGANIZATION OF EDUCATIONAL PROCESS IN PRISON FOR JUVENILES IN THE UKRAINE IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

The article reveals the specifics of the educational process in the operation of new special prisons for juvenile offenders in Ukraine in the early twentieth century.

Key words: a juvenile delinquency, penal settlement, convicted juvenile.

УДК 37.011.3(73) – 051

Шандрук С.І.

ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ У США

У статті проводиться порівняльно-педагогічне дослідження системи професійної підготовки вчителів з метою ретельного, систематичного вивчення міжнародного досвіду розвитку освіти, його співставлення з вітчизняним, пошук шляхів запровадження кращих педагогічних надбань людства у практику вітчизняної педагогічної освіти, прогнозування можливих тенденцій розвитку вітчизняної та світових освітніх систем.

Ключові слова: порівняльно-педагогічне дослідження, компаративний аналіз, система професійної підготовки вчителів.